

Rozprawa zdalna – wyjątek od reguły czy nowy model postępowania przed sądami administracyjnymi?

Remote trial – an exception to the rule or a new model of proceedings before administrative courts?

Дистанционное судебное заседание – исключение из правил или новая модель для производства в административных судах?

Дистанційне слухання – виняток від правила чи нова модель провадження в адміністративних судах?

PRZEMYSŁAW KRZYKOWSKI

Dr hab., prof. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

e-mail: przemyslaw.krzykowski@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3092-1105>

Streszczenie: Artykuł stanowi analizę wybranych przepisów ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. W opracowaniu uwzględniono zarówno pozytywne, jak i negatywne konsekwencje rozpoznawania spraw w sposób zdalny przez sądy administracyjne. W konkluzji opowiedziano się za potrzebą udoskonalenia obecnych rozwiązań prawnych oraz technicznych w kierunku szerszego dostępu stron do tej formy posiedzenia oraz umożliwienia sądowi jak najpełniejszego kontaktu ze stronami.

Słowa kluczowe: postępowanie przed sądami administracyjnymi, ustawa covidowa, prawo obywatela do sądu

Summary: The article examines selected provisions of the Act of 2 March 2020 on special solutions related to preventing, counteracting and combating COVID-19, other infectious diseases and emergencies caused by them. The study addresses both the positive and negative consequences of cases heard remotely by administrative courts. It concludes by advocating the need to improve the current legal and technical solutions to make this form of hearing more accessible to the parties and enable the court to have the fullest possible contact with the parties.

Key words: proceedings before administrative courts, Covid law, citizen's right to court proceedings

Резюме: Статья представляет собой анализ отдельных положений Закона от 2 марта 2020 года «Об особых решениях, связанных с предотвращением, профилактикой и борьбой с COVID-19, другими инфекционными заболеваниями и вызванными ими кризисными ситуациями». В исследовании рассматриваются как положительные, так и отрицательные последствия дистанционного рассмотрения дел административными судами. В заключении говорится о необходимости совершенствования существующих правовых и технических решений для расширения доступа сторон к этой форме судебного заседания и обеспечения максимально возможного контакта суда со сторонами.

Ключевые слова: производство в административных судах, Закон об особых решениях, связанных с COVID-19, право гражданина на суд

Резюме: У статті проаналізовано окремі положення закону від 2 березня 2020 року про спеціальні рішення щодо запобігання, протидії та боротьби з КОВІД-19, іншими інфекційними хворобами та спричиненими ними кризовими ситуаціями. Дослідження включає як позитивні, так і негативні наслідки дистанційного розгляду справ адміністративними судами. На завершення було обґрунтовано

необхідність удосконалення існуючих правових та технічних рішень у напрямку ширшого доступу сторін до такої форми слухання та надання можливості суду якомога повнішого контакту зі сторонами.

Ключові слова: провадження в адміністративних судах, ковідний закон, право громадянина на суд

Wstęp

Wprowadzony w Polsce w dniu 20 marca 2020 r. stan epidemii¹ i trwający od 13 maja 2022 r. stan zagrożenia epidemicznego² wymusza na ustawodawcy szereg istotnych zmian w funkcjonowaniu sądownictwa administracyjnego. Narzucającym się sposobem ograniczenia osobistych kontaktów w sądach jest wykorzystanie metod komunikacji elektronicznej. Odwlekana od lat cyfryzacja postępowania przed sądami administracyjnymi w wyniku pandemii COVID-19 nabiera realnych kształtów, czego dowodem jest ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych³. Nowe przepisy, choć umieszczone poza ustawą z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁴, dopuszczają możliwość przeprowadzania rozpraw i posiedzeń sądowych z wykorzystaniem urządzeń komunikacji na odległość. Jednocześnie ustawodawca przewidział nie tylko możliwość prowadzenia e-rozprawy w formie rozprawy zdalnej, lecz także znacząco ułatwił procedowanie wojewódzkich sądów administracyjnych oraz Naczelnego Sądu Administracyjnego poprzez rozszerzenie przypadków, w których dopuszcza się prowadzenie posiedzeń niejawnych.

Na wstępie należy wyjaśnić, że tytułowa rozprawa zdalna w ścisłym tego słowa znaczeniu ma miejsce wówczas, gdy wszyscy jej uczestnicy, w tym skład orzekający, nie przebywają fizycznie w tym samym miejscu i łączą się ze sobą za pomocą urządzeń elektronicznych pozwalających na wzajemny kontakt, czy to w postaci głosowej, czy też zarówno głosowej, jak i wizualnej. Trzeba wskazać, że w art. 15zsz⁴ ust. 2 ustawy covidowej jest mowa o tym, iż „osoby w niej [rozprawie – P.K.] uczestniczące nie muszą przebywać w budynku sądu”. Z treści przywołanego przepisu

¹ Zob. rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz. U. z 2020 r. poz. 491.

² Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 marca 2022 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu zagrożenia, Dz. U. z 2022 r. poz. 679.

³ Tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 2095 (dalej: ustawa covidowa).

⁴ Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 329.

wynika, że dopuszczalna jest również sytuacja, w której skład orzekający i część uczestników rozprawy jest obecna fizycznie w jednym miejscu (na sali) i łączy się z pozostałymi uczestnikami elektronicznie (rozprawa hybrydowa).

Rozprawę zdalną należy taktować jako postać jawnego posiedzenia sądowego, do którego znajdują zastosowanie przepisy Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi odnoszące się do tego rodzaju posiedzeń⁵. Nowe zasady rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne w formie rozpraw zdalnych, z założenia ustawodawcy, mają obowiązywać przez dość długi czas. Zgodnie z treścią art. 15zsz⁴ ustawy covidowej regulacje te mają być stosowane „w okresie obowiązywania zarówno stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich”. Obecnie nie sposób przewidzieć terminu końcowego obowiązywania tych przepisów. Pierwotny termin wskazany w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 25 marca 2022 r. obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego w Polsce jest sukcesywnie przez ustawodawcę przedłużany⁶. Analizując szacunkowe dane opracowywane przez ekspertów z Zespołu Modelu Epidemiologicznego ICM z Uniwersytetu Warszawskiego, pracujących nad prognozami przebiegu pandemii COVID-19 w Polsce, można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że problem rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 oraz różnych jego odmian będzie istniał na terytorium Polski oraz innych krajów europejskich w dłuższej perspektywie czasowej⁷.

Mając na względzie powyższe okoliczności, zasadniczym celem artykułu jest odpowiedź na postawione w tytule pytanie: czy obecny model prowadzenia rozpraw zdalnych określony w ustawie covidowej z dnia 2 marca 2020 r., stanowiący co do zasady wyjątek od przyjętych reguł postępowania zawartych w ustawie z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, może być w przyszłości, po ustaniu stanu zagrożenia epidemicznego, docelowym modelem rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne. Obserwując obecne

⁵ W. Piątek, *Rozprawa w formie zdalnej przed sądem administracyjnym – nieunikniona przyszłość czy rozwiązanie tymczasowe na czas pandemii?*, *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego* 2022, nr 2, s. 17–33.

⁶ Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2022 r. poz. 1817; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2022 r. poz. 2221; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 grudnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu zagrożenia epidemicznego, Dz. U. z 2022 r. poz. 2736.

⁷ Uniwersytet Warszawski, *Model Epidemiologiczny ICM*, <https://covid-19.icm.edu.pl/opis-modelu> [dostęp: 1.09.2022 r.].

działania ustawodawcy zmierzające do pełnej cyfryzacji sądownictwa powszechnego, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że model rozprawy zdalnej będzie nieuniknioną przyszłością rozpoznawania spraw w sądownictwie administracyjnym, a nie tylko rozwiązaniem tymczasowym wprowadzonym na czas pandemii COVID-19⁸.

1. Podstawy prawne przeprowadzania rozpraw zdalnych w sądach administracyjnych

Możliwość rozpoznawania spraw w formie rozprawy zdalnej pojawiła się w momencie wejścia w życie ustawy covidowej z dnia 2 marca 2020 r. Przed pandemią nie istniała podstawa prawna do prowadzenia rozpraw zdalnych, a w praktyce odbywały się one wyłącznie w budynkach sądowych. Ustawa covidowa, mimo stosunkowo krótkiego obowiązywania, podlegała licznym zmianom. Początkowo, do 16 maja 2020 r. w sądach administracyjnych nie było możliwości przeprowadzenia rozpraw i posiedzeń jawnych w okresie stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii, z wyjątkiem spraw określonych przez ustawodawcę jako tzw. pilnych, w odniesieniu do których ustawa określała termin ich rozpatrzenia przez sąd⁹. W kolejnej nowelizacji ustawy covidowej wprowadzono art. 15zsz⁴. W ust. 2 tegoż przewidziano warunki organizacji rozprawy zdalnej, w ramach której powinien zostać zapewniony jednoczesny przekaz obrazu i dźwięku, a osoby w niej uczestniczące nie zostały zobowiązane do przebywania w budynku sądu. W przepisie tym pośrednio umożliwiono także odbycie rozprawy w formie tradycyjnej, gdyby jej przeprowadzenie bez użycia urządzeń elektronicznych nie wywołało nadmiernego

⁸ Też te potwierdza sam ustawodawca, który w uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 15 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu uproszczenia procedur administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, nawiązując do przepisów ustawy covidowej z dnia 2 marca 2020 r., wprost wskazuje, że: „Rozwiązanie pozwalające na przeprowadzanie rozpraw zdalnych nie powinno mieć charakteru tymczasowego, ale powinno zostać utrzymane również po ustaniu pandemii. Powyższe rozwiązanie jest korzystne zarówno z punktu widzenia ekonomiki postępowania, gdyż strony będą mogły uniknąć długotrwałych dojazdów z różnych stron Polski, jak również uzasadnione ekonomicznie (koszty dojazdu, noclegu itp.)”. Zob. uzasadnienie projektu ustawy Rady Ministrów z dnia 15 lipca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu uproszczenia procedur administracyjnych dla obywateli i przedsiębiorców, druk nr 2479, Sejm IX kadencji, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2479> [dostęp: 20.09.2022 r.].

⁹ Dz. U. z 2020 r. poz. 568. Art. 15zsz⁴ wszedł w życie z dniem ogłoszenia i został uchylony przez art. 46 pkt 20 ustawy z dnia 14 maja 2020 r., Dz. U. z 2020 r. poz. 875, zmieniającej niniejszą ustawę z dniem 16 maja 2020 r. (zob. art. 68 ust. 6 i 7 ustawy zmieniającej).

zagrożenia dla zdrowia osób w niej uczestniczących. Odstępstwo od zdalnej formy rozpoznania sprawy zawarto w ust. 3 tego przepisu, w którym ustawodawca upoważnił przewodniczącego do zarządzenia przeprowadzenia posiedzenia niejawnego w każdym wypadku, jeżeli uznałby rozpoznanie sprawy za konieczne, przy jednoczesnym zagrożeniu zdrowia osób uczestniczących w rozprawie, gdyby jej przeprowadzenie w formie zdalnej nie było możliwe¹⁰.

Ostatnia istotna zmiana w zakresie organizacji rozpraw zdalnych została wprowadzona 3 lipca 2021 r.¹¹ Od tego dnia stan prawny nie uległ zmianie. W myśl art. 15zsz⁴ ust. 2 ustawy covidowej w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, wojewódzkie sądy administracyjne przeprowadzają rozprawę przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, z tym że osoby w niej uczestniczące nie muszą przebywać w budynku sądu¹². W stosunku do poprzedniego stanu prawnego ustawodawca wyeliminował z art. 15zsz⁴ ust. 2 zastrzeżenie (możliwość) przeprowadzenia rozprawy bez użycia powyższych urządzeń (czyli rozprawy w trybie zwykłym), jeżeli nie wywoła to „nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w niej uczestniczących”. Jednocześnie utrzymana została możliwość skierowania sprawy na posiedzenie niejawne, ale pod ściśle określonymi warunkami. Zgodnie bowiem z art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej: „Przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy za konieczne, a nie można przeprowadzić jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Na posiedzeniu niejawnym w tych sprawach sąd orzeka w składzie trzech sędziów”.

W aktualnym stanie prawnym, z literalnej wykładni art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej, jak również z treści uzasadnienia do projektu ustawy nowelizującej z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, można wyciągnąć jednoznaczny wniosek, że rozpoznanie skargi na posiedzeniu niejawnym może mieć miejsce dopiero wtedy, gdy przeprowadzenie rozprawy zdalnej nie jest możliwe¹³. W uzasadnieniu do przywołanej ustawy

¹⁰ Przywołany przepis został dodany do ustawy covidowej na mocy art. 46 pkt 21 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2, Dz. U. z 2020 r. poz. 875 z późn. zm. i wszedł w życie z dniem 16 maja 2020 r.

¹¹ Art. 15zsz⁴ zmieniony przez art. 4 pkt 3 ustawy z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2021 r. poz. 1090, z dniem 3 lipca 2021 r., tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 2095.

¹² Tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 2095.

¹³ Dz. U. z 2021 r. poz. 1090. Zob. uzasadnienie projektu ustawy Rady Ministrów z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw druk nr 899, Sejm

nowelizacyjnej zwrócono uwagę, że: „Zmiany te związane są z postępującą epidemią w kraju i na świecie. W świetle zaistniałych okoliczności, które grożą paraliżem wymiaru sprawiedliwości, należy przyjąć jako zasadę odbywanie rozpraw i posiedzeń jawnych w formie odmiejscowionej. Jeżeli nie ma takiej możliwości, względna na bezpieczeństwo uczestników postępowania oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości nakazuje odejście od ściśle postrzeganej zasady jawności zewnętrznej i skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne”.

Charakteryzując podstawy prawne rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne w formie rozprawy zdalnej, należy pamiętać, że sądy administracyjne są sądami wspólnotowymi, dlatego konieczne jest zwrócenie uwagi na standardy organizacji rozpraw zdalnych w szeroko rozumianym prawodawstwie unijnym¹⁴. Przywołując klasyfikację dokonaną przez W. Piątka, warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wskazania Komitetu Ministrów Rady Europy¹⁵, osobne wskazania Europejskiej Komisji do Spraw Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości¹⁶, a także praktyczne wskazania dla organizacji posiedzeń zdalnych w centralnej i wschodniej Europie¹⁷. Z każdego z tych dokumentów wynika dopuszczalność odbywania rozpraw w formie zdalnej pod warunkiem zapewnienia rzeczywistego dostępu do sądu wszystkim stronom postępowania. Podobnie w każdym z dokumentów

IX kadencji, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1090> [dostęp: 20.09.2022 r.]. Z treści art. 15zsz⁴ ust. 2 ustawy covidowej wynika również to, że jedyną formą przeprowadzenia rozprawy w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich jest przeprowadzenie jej w postaci zdalnej. Zob. szerzej: A. Dauter-Kozłowska, B. Dauter, *Rozpoznanie przez WSA skargi na rozprawie w stanie epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19*, 2022 [wyd. el. LEX].

¹⁴ Zob. A. Wróbel, *Sądy administracyjne jako sądy Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego 2010, nr 5–6, s. 474–496; P. Krzykowski, *Podział środków unijnych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w orzecznictwie sądów administracyjnych w latach 2008–2011*, Olsztyn 2012.

¹⁵ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings. Document adopted by the CEPEJ at its 36th plenary meeting (16 and 17 June 2021), <https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference-en/1680a2c2f4> [dostęp: 20.09.2022 r.].

¹⁶ Zostały one opublikowane w dniu 16 czerwca 2021 r. jako memorandum wyjaśniające dla zapewnienia zgodności rozstrzygania sporów w formie zdalnej z art. 6 i 13 Konwencji. Zob. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on online dispute resolution mechanisms in civil and administrative court proceedings (16 June 2021), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a2cf96 [dostęp: 20.09.2022 r.].

¹⁷ Przygotowane w sierpniu 2021 r. przez Instytut CEELI (Central and Eastern European Law Initiative), będący niezależną pozarządową organizacją z siedzibą w Pradze, zajmującą się ochroną rządów prawa. W opracowaniu wskazań wzięli udział sędziowie z państw Europy Środkowo-Wschodniej. Zob. <https://ceeliinstitute.org/practical-guidelines-for-remote-judging/>; CEELI Institute, Practical Guidelines for Remote Judging in Central and Eastern Europe, 2021, http://ceeliinstitute.org/wp-content/uploads/2021/08/Remote_Judging_2021Book_Final.pdf [dostęp: 20.09.2022 r.].

podkreślono konieczność ustanowienia w prawie krajowym wyraźnej regulacji procesowej umożliwiającej organizację zdalnych rozpraw. W przywołanych dokumentach posiedzenie zdalne zostało uznane za akceptowalny zamiennik tradycyjnej formy rozprawy, z jednoczesnym poczynieniem zastrzeżeń dotyczących jego organizacji, w tym zapewnienia stronom czynnego w nim udziału, a sądowi warunków do wydania wyroku na podstawie rzetelnie przeprowadzonego postępowania dowodowego¹⁸. Potwierdzeniem powyższej tezy może być wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 2 grudnia 2021 r. w sprawie Jallow przeciwko Norwegii (skarga nr 36516/19). W orzeczeniu tym Trybunał, odnosząc się do kwestii formalnych, zauważył, że przeprowadzenie rozprawy przy zapewnieniu obecności skarżącego w drodze połączenia internetowego przez komunikator internetowy nie stanowi naruszenia prawa do rzetelnego procesu i art. 6 ust. 1 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹⁹.

2. Zalety rozpraw zdalnych w sądach administracyjnych

Dotychczasowa obserwacja praktyki orzeczniczej sądów administracyjnych oraz wnikliwa analiza danych statystycznych opublikowanych przez Naczelny Sąd Administracyjny oraz sądy pierwszej instancji umożliwia dokonanie oceny funkcjonowania art. 15zsz⁴ ustawy covidowej. Z punktu widzenia stron postępowania warto przede wszystkim zwrócić uwagę na znaczną oszczędność czasu. Profesjonali pełnomocnicy reprezentujący skarżące firmy czy osoby fizyczne mogą za pośrednictwem Internetu aktywnie uczestniczyć w rozprawie sądowej z siedziby kancelarii. Nierzadko w ciągu jednego dnia mogą brać udział w posiedzeniach sądowych w różnych sądach, co fizycznie byłoby bardzo utrudnione, czy wręcz niemożliwe. Z oszczędnością czasu wiąże się także oszczędność finansowa łącząca się z kosztami dojazdu na rozprawę do sądu administracyjnego. Wskazane okoliczności mogą przełożyć się na obniżenie kosztów profesjonalnej obsługi prawnej strony, a tym samym zwiększenie dostępności adwokatów, radców prawnych czy doradców podatkowych dla zwykłych obywateli. Również dla stron postępowania niereprezentowanych przez pełnomocników profesjonalnych organizacja rozprawy w formie rozprawy zdalnej niesie ze sobą istotne korzyści. Uczestnicząc aktywnie w rozpra-

¹⁸ W. Piątek, *Rozprawa w formie zdalnej przed sądem administracyjnym...*, s. 17–33.

¹⁹ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284; zob. szerzej: K. Warceka, *Strasburg, Rozprawa on-line nie narusza prawa do rzetelnego procesu*, Prawo.pl z 29.12.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rozprawa-on-line-wg-etpc-nie-narusza-prawa-do-rzetelnego-procesu,512564.html> [dostęp: 20.09.2022 r.].

wie, dana osoba może fizycznie być przed monitorem komputera w domu, w pracy, czy też w innym dogodnym dla siebie miejscu. Szczególne zalety rozpraw zdalnych widoczne są w przypadku stron postępowania przebywających za granicą. Obecnie możliwości uczestniczenia w posiedzeniu sądu administracyjnego nie ogranicza znaczna odległość od siedziby sądu bądź różnica w strefie czasowej²⁰.

Z punktu widzenia sprawności orzekania sądów administracyjnych, funkcjonujący od 16 maja 2020 r. model rozpoznawania spraw również posiada wiele zalet. Z oficjalnych danych statystycznych wynika, że rozprawy zdalne oraz możliwość rozpoznawania spraw na posiedzeniach niejawnych mogą być szansą na szybsze rozpatrzenie sporu. W 2021 r. wojewódzkie sądy administracyjne stosując unormowania zawarte w art. 15zszs⁴ ustawy covidowej, załatwiły w terminie do 3 miesięcy średnio 40,67% skarg na akty i inne czynności oraz bezczynność organów i przewlekłe prowadzenie postępowania. W terminie do 4 miesięcy załatwiono 57,33% spraw, a w terminie do 6 miesięcy 79,88% wskazanych skarg. Liczby te świadczą o dużej sprawności postępowań przed wojewódzkimi sądami administracyjnymi²¹. Pomimo ograniczeń wynikających z rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2, w przypadku wojewódzkich sądów administracyjnych tempo rozpoznania spraw utrzymało się na podobnym poziomie co w okresie przed epidemią COVID-19, a można także wskazać sądy, w których sprawność rozpoznawania spraw wzrosła. Możliwość połączenia się z sądem administracyjnym z dowolnego miejsca sprawia, że postępowania trwają szybciej. Mniej jest bowiem „pustych terminów” i konieczności odraczania posiedzeń na podstawie art. 109 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi z powodu czyjejś nieobecności.

Organizacji rozpraw zdalnych przez sądy administracyjne sprzyja fakt, że sądy – co do zasady – nie prowadzą postępowania dowodowego, tj. nie przeprowadzają m.in. dowodu z zeznań świadków, dowodu z oględzin, dowodu z opinii biegłego, dowodu z przesłuchania strony, w związku z tym nie istnieje ryzyko naruszenia zasady bezpośredniości ani też nie istnieją trudności przy ocenie wiarygodności

²⁰ Oprócz wyżej wymienionych korzyści warto również zwrócić uwagę na aspekt psychologiczny kontaktu obywatela z sądem administracyjnym. Sąd jest uosobieniem majestatu Rzeczypospolitej, a wizyta w tym miejscu u wielu osób wiąże się z odczuwaniem silnego stresu. Niezakłócone połączenie online może zaoszczędzić sporo czasu, kosztów, ale przede wszystkim nerwów związanych z osobistym udziałem w rozprawie w budynku sądu. Możliwość uczestniczenia w posiedzeniu sądu z domu, miejsca pracy, czy pomieszczenia bezpiecznego dla podsądnego może być dla strony postępowania dodatkową korzyścią czerpaną z tej formy kontraktu z sądem.

²¹ Zob. Naczelny Sąd Administracyjny, *Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2021 r.*, Warszawa 2022, s. 13–14.

dowodów²². Rozprawy przed sądami administracyjnymi polegają na wymianie argumentów prawnych na temat legalności form działania administracji publicznej. Ten cel może być w pełni osiągnięty również w warunkach rozpraw zdalnych.

Charakteryzując zalety rozpraw zdalnych, nie sposób przy tym nie zauważyć realnych oszczędności finansowych w kosztach obsługi budynków sądowych. Organizacja rozprawy zdalnej nie wymaga przeznaczania na sale posiedzeń dużych pomieszczeń. Jest to szczególnie istotne w czasach obecnego kryzysu energetycznego i znacznych podwyżek związanych z ogrzewaniem pomieszczeń.

3. Krytyka uregulowań prawnych zawartych w art. 15zsz⁴ ustawy covidowej

Nowy obligatoryjny model rozpoznawania spraw przez sądy administracyjne w formie rozprawy zdalnej od momentu wejścia w życie przepisów ustawy covidowej wzbudza także szereg kontrowersji. Wydaje się, że kluczową kwestią sporną jest to, czy unormowania zawarte w art. 15zsz⁴ ustawy covidowej są obecnie proporcjonalne do istniejącego zagrożenia wynikającego z pandemii COVID-19. Jak wynika z oficjalnych danych Ministerstwa Zdrowia, opublikowanych na dzień 6 września 2022 r., w pełni zaszczepieni stanowią 51,43% całego społeczeństwa²³. Niewątpliwie sytuacja epidemiczna w Polsce jest znacznie lepsza niż 2 lata temu. Dowodem tego jest fakt, że już od 12 lutego 2021 r. otwarte są kina, teatry, filharmonie oraz większość miejsc użyteczności publicznej. Pojawia się w tym miejscu pytanie, czy w aktualnym stanie zagrożenia epidemicznego dalsze obowiązywanie art. 15zsz⁴ ustawy covidowej jest uzasadnione?

Należy zauważyć, że latem 2021 r., po trzeciej fali pandemii i zniesieniu większości obostrzeń sądy administracyjne pierwszej instancji, w tym Naczelny Sąd Administracyjny, były gotowe na powrót do orzekania stacjonarnego, oczywiście w reżimach sanitarnych. Tak się jednak nie stało. Plany te przekreślił jeden ruch ustawodawcy, który przy okazji kolejnej nowelizacji ustawy covidowej²⁴, z dniem 3 lipca 2021 r. wprowadził nowe brzmienie art. 15zsz⁴ ust. 2 i 3, nakładając na sądy administracyjne

²² W myśl art. 106 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi: „Sąd może z urzędu lub na wniosek stron przeprowadzić dowody uzupełniające z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie”.

²³ <https://www.gov.pl/web/koronawirus/wykaz-zarazen-koronawirusem-sars-cov-2> [dostęp: 20.09.2022 r.].

²⁴ Art. 15zsz⁴ zmieniony przez art. 4 pkt 3 ustawy z dnia 28 maja 2021 r., Dz. U. z 2021 r. poz. 1090, zmieniającej ustawę z dniem 3 lipca 2021 r.

obowiązek rozpoznawania spraw na rozprawie zdalnej lub posiedzeniach niejawnych. Mając na względzie szeroki dostęp obywateli do różnych instytucji publicznych, rodzi się pytanie, czy obowiązujące unormowania ustawy covidowej nie stanowią naruszenia zasady jawnego rozpatrzenia sprawy zagwarantowanej w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP?²⁵ Przepis ten ustanawia jedną z istotniejszych aksjologicznie zasad (zwłaszcza w odniesieniu do procedury sądowo-administracyjnej), jaką jest zasada jawności, która – biorąc pod uwagę zakres działania sądu administracyjnego oraz sposób rozstrzygania spraw administracyjnych przez organy administracji publicznej – ma w tym segmencie sądownictwa znaczenie szczególne. Nawet w przypadku, w którym sąd administracyjny utrzymuje niekorzystne dla jednostki rozstrzygnięcie, obie strony postępowania mają szansę przedstawić swoje racje, wdać się w polemikę co do prawa, a bezstronny podmiot jest w stanie ten spór rozstrzygnąć²⁶.

Wskazane wątpliwości pogłębia fakt, że ustawodawca w lakonicznych unormowaniach zawartych w art. 15zsz⁴ ustawy covidowej w żaden sposób nie precyzuje, jak powinna wyglądać rozprawa zdalna – co w świetle standardów konstytucyjnych określonych w art. 45 ust. 1 ustawy zasadniczej jest szczególnie ważne. Brak jest regulacji, które wskazywałyby m.in., jakie minimalne wymogi techniczne w zakresie transmisji obrazu i dźwięku powinien spełniać sprzęt komputerowy, aby przeprowadzenie e-rozprawy było możliwe. W takich realiach często to trudności techniczne, a nie przeszkody prawne uniemożliwiają rozpoznanie sprawy na rozprawie zdalnej. Codzienna praktyka orzecznicza pokazuje, że problemy techniczne z głosem i obrazem to pewnego rodzaju norma w organizacji rozpraw zdalnych²⁷.

Problem z uczestnictwem w rozprawie zdalnej jest szczególnie widoczny w przypadku osób wykluczonych cyfrowo. Nie każdy obywatel składający skargi do sądu administracyjnego jest posiadaczem urządzeń elektronicznych z dostępem do Internetu, zaś w gronie osób, które mają takie sprzęty w swoim zasięgu, mogą pojawić

²⁵ W myśl przywołanego przepisu: „Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”.

²⁶ Zob. R. Stankiewicz, J. Piecha, *Stanowisko Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie zgodności z Konstytucją RP przepisów projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 899) w zakresie dotyczącym zmian w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19*, Krajowa Rada Radców Prawnych, Warszawa 2021, s. 6.

²⁷ Zob. szerzej: A. Partyk, *Zdalne rozprawy – komplikacje to ich drugie imię*, Prawo.pl z 11.12.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rozprawy-online-problemy-techniczne,512278.html> [dostęp: 20.09.2022 r.]; P. Rojek-Socha, *Rozprawy online codziennością sądów, ale podstawą nadal prawna prowizorka*, Prawo.pl z 16.08.2021 r., <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-rozprawy-w-sadach-brakuje-systemu-i-przepisow,510031.html> [dostęp: 20.09.2022 r.]. W trudnej sytuacji są również osoby niedoślyszące, noszące aparaty słuchowe. Pojawiające się w takich przypadkach problemy techniczne mogą skutkować pewnym zniekształceniem przebiegu rozprawy zdalnej, a także wywoływać dyskomfort u uczestników procesu.

się problemy z obsługą aplikacji do nawiązania łączności z sądem. Dla wielu obywateli ograniczenia, najczęściej natury technicznej, nie pozwalają w pełnym zakresie wykorzystywać cyfrowych technologii, co jest niezbędne w komunikacji z sądem. Z danych Głównego Urzędu Statystycznego i jego raportu zatytułowanego *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 r.* wynika, że zaledwie 50% osób w wieku 16–74 lata korzysta z usług administracji publicznej przez Internet. Okazuje się, że miliony obywateli w Polsce nie korzystają z cyfrowych technologii i tym samym są wykluczeni cyfrowo, a nawet społecznie²⁸.

Dodatkowo warto wskazać, że w odróżnieniu od sądownictwa powszechnego, w sądach administracyjnych ustawodawca nie przewidział jakiegokolwiek alternatywy dla rozprawy zdalnej. W przypadku braku możliwości przeprowadzenia rozprawy zdalnej pozostaje rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym zgodnie z art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej²⁹. Przy tym w ustawie brak jest jakichkolwiek kryteriów, które określałyby, kiedy ma miejsce sytuacja, w której nie można przeprowadzić rozprawy zdalnej z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W przypadku sądów powszechnych ustawodawca przewidział w art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy covidowej, aby to sąd zapewnił stronie udział w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu, jeśli strona lub osoba wezwana wykaże, że nie posiada urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu zdalnym poza budynkiem sądu³⁰. Takiej możliwości w przypadku postępowania przed sądami administracyjnymi ustawodawca nie przewidział.

Zakończenie

Obecny model rozpoznawania spraw przed sądami administracyjnymi w formie rozprawy zdalnej wprowadzony do polskiego systemu prawnego przez ustawę covidową

²⁸ Por. szerzej: P. Krzykowski, *Informatyzacja postępowania przed sądami administracyjnymi – refleksje na temat nowelizacji z 12 kwietnia 2019 r.* (Dz. U. 2019, poz. 934), *Studia Prawnoustrojowe* 2019, nr 46, s. 165–166.

²⁹ Art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej: „Przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, jeżeli uzna rozpoznanie sprawy za konieczne, a nie można przeprowadzić jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. Na posiedzeniu niejawnym w tych sprawach sąd orzeka w składzie trzech sędziów”.

³⁰ Art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy covidowej: „Na wniosek strony lub osoby wezwanej zgłoszony na co najmniej 5 dni przed wyznaczonym terminem posiedzenia zdalnego sąd zapewni jej możliwość udziału w posiedzeniu zdalnym w budynku sądu, jeśli strona lub osoba wezwana wskaże we wniosku, że nie posiada urządzeń technicznych umożliwiających udział w posiedzeniu zdalnym poza budynkiem sądu”.

z dnia 2 marca 2020 r. może spotkać się ze skrajnymi ocenami. Z punktu widzenia sprawności postępowania sądowego oraz praktycznych korzyści dla obywatela związanych z dostępem do nowoczesnych technologii informatycznych taki tryb postępowania jest dobrą alternatywą dla tradycyjnej rozprawy sądowej. Z drugiej strony dotychczasowa, przeszło 2-letnia praktyka funkcjonowania art. 15zsz⁴ ustawy covidowej w sądach administracyjnych, zwłaszcza względem osób wykluczonych cyfrowo, obnaża szereg istotnych niedoskonałości obowiązujących regulacji prawnych.

Rzecz jasna, należy zdawać sobie sprawę, że nie istnieje idealny model postępowania przed sądami administracyjnymi. Tendencje dekodyfikacyjne są trwale wpisane w proces rozwoju regulacji procesowej prawa administracyjnego. Już w samej ustawie covidowej ustawodawca wprowadza różnice w zakresie organizacji rozpraw zdalnych przed sądami administracyjnymi i sądami powszechnymi³¹. Jest wielce prawdopodobne, że także po zakończeniu stanu zagrożenia epidemicznego ta forma rozprawy w sądach administracyjnych będzie nadal rozpowszechniona. Cyfryzacja jest koniecznością i przyszłością, na obecnym etapie informatyzacji instytucji publicznych nie ma już odwrotu od tego kierunku rozwoju sądownictwa³². Podzielić należy stanowisko P. Pietrasza, że jawność postępowania sądowego przemawia za zastosowaniem w postępowaniu nowoczesnych technologii informatyczno-komunikacyjnych³³. Wydaje się, że mając na względzie specyfikę sądownictwa administracyjnego i stosunkowo rzadkie przypadki stosowania przez sądy uprawnień wynikających z art. 106 § 3 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi³⁴, zaproponowany przez ustawodawcę w ustawie covidowej model rozpoznawania spraw na rozprawie zdalnej może być modelem optymalnym, zwłaszcza że związek instrumentalny norm prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi z normami prawa materialnego ma zupełnie inny charakter niż w przypadku cywilnej lub karnej procedury sądowej³⁵.

³¹ Por. art. 15zsz¹ ustawy covidowej.

³² Zob. M. Biała, *Rozprawy zdalne w postępowaniu cywilnym*, 2021 [wyd. el. LEX]; M. Kopacz, *Wykorzystanie systemów teleinformatycznych oraz środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego*, w: *Przemiany cywilizacyjne a funkcjonowanie administracji publicznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bronisławowi Jastrzębskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Strzelecki, M. Giżyńska, Płock 2017, s. 255–265.

³³ P. Pietrasz, *Informatyzacja polskiego postępowania przed sądami administracyjnymi a jego zasady ogólne*, 2020 [wyd. el. LEX].

³⁴ Art. 106 § 3 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi: „Sąd może z urzędu lub na wniosek stron przeprowadzić dowody uzupełniające z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie”.

³⁵ Zob. M. Kamiński, *Wzorce kodyfikowalności procedury sądowniczoadministracyjnej oraz problemy ich konkretyzacji na tle rozwiązań w wybranych zagranicznych porządkach prawnych i w prawie polskim*, *Forum Prawnicze* 2021, nr 4, s. 67–89.

Przeprowadzone badania dowodzą jednak, że obecne unormowania zawarte w art. 15zsz⁴ ustawy covidowej są niewystarczające. Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, sporządzony na podstawie danych pozyskiwanych pod koniec 2020 r. i na początku 2021 r., wskazuje, że odkładana latami cyfryzacja polskiego wymiaru sprawiedliwości w obliczu pandemii COVID-19 skutkuje tym, iż ustawodawca w sposób chaotyczny i niejednolity uregulował zasady organizacji rozpraw zdalnych³⁶. Obecne przepisy mogą być jednak punktem wyjścia dla przyszłych prac legislacyjnych odnośnie do cyfryzacji postępowania przed sądami administracyjnymi. Konstruując nowy model posiedzenia odmiejscowionego, należy zwrócić uwagę, że w Rezolucji Parlamentu Europejskiego dnia 13 listopada 2020 r. w sprawie wpływu środków stosowanych w odpowiedzi na pandemię COVID-19 na demokrację, praworządność i prawa podstawowe (2020/2790(RSP))³⁷, wprost przypomina się, że nawet w stanie zagrożenia publicznego nadrzędne muszą pozostać podstawowe zasady praworządności, demokracji i poszanowania praw podstawowych oraz że wszystkie środki nadzwyczajne, odstępstwa i ograniczenia podlegają trzem ogólnym warunkom: niezbędności, proporcjonalności w wąskim znaczeniu i tymczasowości – warunkom, które są regularnie stosowane i interpretowane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC), Trybunału Sprawiedliwości UE (TSUE) oraz różnych sądów konstytucyjnych (i innych) państw członkowskich³⁸.

W przyszłych regulacjach prawnych konieczne jest więc ustalenie jasnych i czytelnych reguł przeprowadzenia rozpraw zdalnych, ujednoczenie stosowanego w tym zakresie oprogramowania i ustalenie przejrzystych zasad powiadamiania stron i pełnomocników o tych posiedzeniach. Dotychczasowa praktyka wskazuje, że wiele rozpraw zdalnych przebiega bez większych trudności, zdarzają się jednak przypadki, i nie są to rzadkie sytuacje, kiedy problemy techniczne uniemożliwiają rozpoczęcie bądź kontynuowanie rozprawy zdalnej. Trudności w zorganizowaniu posiedzeń online, czy to po stronie sądu, czy stron, sprawiają, że rozwiązania, które w powszechnej skali pozwalają wzmocnić prawo do sądu, w wybranych przypadkach przeciwnie – skutkują ograniczeniem go.

Ustawodawca winien ponadto jasno określić przesłanki przeprowadzenia rozprawy zdalnej oraz posiedzenia niejawnego. Wskazać należy, że ustawodawca w art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej nie precyzuje, co należy rozumieć przez brak

³⁶ <https://www.hfhr.pl/publikacje> [dostęp: 20.09.2022 r.].

³⁷ Dz. Urz. UE C 415 z 13.10.2021, s. 36.

³⁸ Zob. szerzej: Komisja Wenecka, *Sprawozdanie okresowe z dnia 8 października 2020 r. (CDL-AD(2020)018)*, pkt 19 i 21, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0139_PL.html [dostęp: 20.09.2022 r.].

możliwości przeprowadzenia posiedzenia odmiejscowionego. Jak pokazuje dotychczasowa praktyka stosowania prawa przez sądy administracyjne, może to oznaczać, że za sytuację taką zostanie uznany brak odpowiedniego sprzętu informatycznego lub umiejętności jego obsługi. Prowadzi to w istocie do zróżnicowania sytuacji obywateli w zależności od dostępu do określonych środków technicznych i umiejętności korzystania z nich, bez odpowiedniego wsparcia ze strony państwa. Wydaje się, że obecny stan zagrożenia epidemicznego nie stanowi wystarczającej podstawy do dalszego utrzymywania ograniczeń w prawie jednostki do udziału w rozprawie zdalnej, jak ma to miejsce w art. 15zsz⁴ ust. 3 ustawy covidowej. Należy zwrócić uwagę, że w świetle art. 233 ust. 1 i ust. 3 Konstytucji RP ograniczenia prawa do sądu nie są dopuszczalne nawet w związku z wprowadzeniem stanów nadzwyczajnych, zatem w sytuacji szczególnego zagrożenia państwa, jego bezpieczeństwa, porządku publicznego, a także bezpieczeństwa życia i zdrowia obywateli. Trzeba zgodzić się z oceną R. Stankiewicza i J. Piechy, że skoro ograniczenie prawa do sądu nie jest dopuszczalne w stanie nadzwyczajnym, to tym bardziej nie może mieć miejsca w stanie zagrożenia epidemicznego³⁹.

Konieczne jest zatem stworzenie przez ustawodawcę prawnych ram udziału w rozprawie zdalnej dla tych osób, które nieobecność tłumaczy brakiem sprzętu albo umiejętności technicznych. Wydaje się, że zapewnienie obywatelowi odpowiednich warunków technicznych udziału w rozprawie zdalnej jest określoną czynnością z zakresu ochrony prawnej, a więc może być powierzone organom, które nie sprawują wymiaru sprawiedliwości⁴⁰. W sądach powszechnych, w przypadku osób wykluczonych cyfrowo, ustawodawca wprowadził stosowną regulację prawną w art. 15zsz¹ ust. 2 ustawy covidowej, która skutecznie rozwiązuje ten problem. Należy zatem postulować, aby analogiczne unormowania znalazły się w przyszłych nowelizacjach ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Można bowiem zadać pytanie, dlaczego obywatel, który ma sprawę przed sądem powszechnym i administracyjnym, w razie braku możliwości technicznych tylko w pierwszym przypadku będzie mógł brać udział w rozprawie sądowej w budynku sądu?

Reasumując, zdaniem autora rozprawa zdalna po ustaniu stanu zagrożenia epidemicznego może być docelowym modelem postępowania przed sądami administracyjnymi. Aby nie dochodziło do naruszenia prawa do sądu w przypadku osób

³⁹ R. Stankiewicz, J. Piecha, *Stanowisko Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji...*, s. 20. Por. także: H. Filipczyk, *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 15zsz(4) ust. 3 specustawy w świetle zasady jawności postępowania sądowego*, Przegląd Podatkowy 2021, nr 5, s. 17–26.

⁴⁰ Zob. szerzej: J. Misztal-Konecka, *Prawo pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych w Polsce i Hiszpanii. Zadanie Państwa z zakresu wymiaru sprawiedliwości czy administracji?*, Journal of Modern Science 2019, nr 2, s. 99.

wykluczonych cyfrowo (bez sprzętu komputerowego, bez dostępu do Internetu, bez kwalifikacji do obsługi sprzętu komputerowego i oprogramowania), należy umożliwić takim osobom udział w rozprawie sądowej w siedzibie sądu. Dobrym rozwiązaniem może okazać się wprowadzenie do przepisów ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi jasnych reguł przeprowadzenia rozprawy hybrydowej, której istota polega na tym, że skład orzekający i przynajmniej jedna ze stron jest obecna w budynku sądu, podczas gdy pozostali uczestnicy dołączają do rozprawy w formie zdalnej. Kompleksowe uregulowanie w przepisach prawa zasad organizacji rozprawy zdalnej z uwzględnieniem standardów konstytucyjnych określonych w art. 45 ustawy zasadniczej – zwłaszcza w stosunku do osób wykluczonych cyfrowo – bez wątpienia zwiększy zaufanie obywateli do sądownictwa administracyjnego oraz zapewni skuteczną ochronę sądową⁴¹.

Bibliografia

- Biała M., *Rozprawy zdalne w postępowaniu cywilnym*, 2021 [wyd. el. LEX].
- Chlebny J., *Sądownictwo administracyjne w Polsce z perspektywy art. 47 KPP*, Europejski Przegląd Sądowy 2022, nr 10.
- Dauter-Kozłowska A., Dauter B., *Rozpoznanie przez WSA skargi na rozprawie w stanie epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19*, 2022 [wyd. el. LEX].
- Filipczyk H., *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 15z(4) ust. 3 specustawy w świetle zasady jawności postępowania sądowego*, Przegląd Podatkowy 2021, nr 5.
- Kamiński M., *Wzorce kodyfikowalności procedury sądowniczoadministracyjnej oraz problemy ich konkretyzacji na tle rozwiązań w wybranych zagranicznych porządkach prawnych i w prawie polskim*, Forum Prawnicze 2021, nr 4.
- Kopacz M., *Wykorzystanie systemów teleinformatycznych oraz środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o ustalenie prawa do świadczenia wychowawczego*, w: *Przemiany cywilizacyjne a funkcjonowanie administracji publicznej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bronisławowi Jastrzębskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Strzelecki, M. Giżyńska, Płock 2017.
- Krzykowski P., *Informatyzacja postępowania przed sądami administracyjnymi – refleksje na temat nowelizacji z 12 kwietnia 2019 r. (Dz. U. 2019, poz. 934)*, Studia Prawnoustrojowe 2019, nr 46.

⁴¹ Zob. szerzej: A. Paduch, *Skierowanie sprawy sądowniczoadministracyjnej na posiedzenie niejawne na podstawie przepisów ustawy antycovidowej a prawo do jawnego procesu. Glosa do wyroku NSA z dnia 26 kwietnia 2021 r., I OSK 2870/20*, OSP 2022, z. 1, poz. 11; J. Chlebny, *Sądownictwo administracyjne w Polsce z perspektywy art. 47 KPP*, Europejski Przegląd Sądowy 2022, nr 10, s. 29–34. Por. uchwałę NSA z dnia 30 listopada 2020 r., II OPS 6/19, CBOSA.

- Krzykowski P., *Podział środków unijnych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w orzecznictwie sądów administracyjnych w latach 2008–2011*, Olsztyn 2012.
- Misztal-Konecka J., *Prawo pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych w Polsce i Hiszpanii. Zadanie Państwa z zakresu wymiaru sprawiedliwości czy administracji?*, *Journal of Modern Science* 2019, nr 2.
- Naczelny Sąd Administracyjny, *Informacja o działalności sądów administracyjnych w 2021 r.*, Warszawa 2022, <https://www.nsa.gov.pl> [dostęp: 20.09.2022 r.].
- Paduch A., *Skierowanie sprawy sądowoadministracyjnej na posiedzenie niejawne na podstawie przepisów ustawy antycovidowej a prawo do jawnego procesu. Glosa do wyroku NSA z dnia 26 kwietnia 2021 r., I OSK 2870/20, OSP 2022, z. 1, poz. 11.*
- Partyk A., *Zdalne rozprawy – komplikacje to ich drugie imię*, *Prawo.pl* z 11.12.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rozprawy-online-problemy-techniczne,512278.html> [dostęp: 20.09.2022 r.].
- Patyra S., *Stanowisko Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie zgodności z Konstytucją RP przepisów projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 899) w zakresie dotyczącym zmian w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 [...]*, Warszawa 2021.
- Piątek W., *Rozprawa w formie zdalnej przed sądem administracyjnym – nieunikniona przyszłość czy rozwiązanie tymczasowe na czas pandemii?*, *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego* 2022, nr 2.
- Pietrasz P., *Informatyzacja polskiego postępowania przed sądami administracyjnymi a jego zasady ogólne*, 2020 [wyd. el. LEX].
- Rojek-Socha P., *Rozprawy online codziennością sądów, ale podstawą nadal prawna prowizorka*, *Prawo.pl* z 16.08.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/e-rozprawy-w-sadach-brakuje-systemu-i-przepisow,510031.html> [dostęp: 20.09.2022 r.].
- Warceka K., *Strasburg, Rozprawa on-line nie narusza prawa do rzetelnego procesu*, *Prawo.pl* z 29.12.2021, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/rozprawa-on-line-wg-etpc-nie-narusza-prawa-do-rzetelnego-procesu,512564.html> [dostęp: 20.09.2022 r.].
- Wróbel A., *Sądy administracyjne jako sądy Unii Europejskiej*, *Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego* 2010, nr 5–6.